

5. Луговая А.Л. Английский язык для студентов энергетических специальностей / Луговая А.Л. – М.: Высшая школа, 2009. – 150 с.
6. Любанская Н.Е. Теплоэнергетика (сборник текстов) / Н.Е. Любанская. – М.: Высшая школа, 1969. – 46 с.
7. Общие сведения о Windows Forms [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL : [https://msdn.microsoft.com/ru-ru/library/8bxxу49h\(v=vs.90\).aspx](https://msdn.microsoft.com/ru-ru/library/8bxxу49h(v=vs.90).aspx).
8. Острейко С.В., Силицкая А.М. Практический курс научно-технического перевода для студентов энергетического факультета / С.В. Острейко, А.М. Силицкая. – Минск: БНТУ, 2008. – 93 с.
9. Селігей П.О. Світло і тіні наукового стилю. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – 627 с.
10. Семчук Е.В. Английский язык для специальности “Промышленная энергетика” / Е.В. Семчук. – СПб.: ГОУВПО СПбГТУРП, 2008. – 58 с.
7. Суперанская А.В. и др. Общая терминология. Вопросы теории. – М. : УРСС, 2003. – С. 138-171.
11. Трухан Е.В., Кобяк О.Н. Heat and gas supply, ventilation and air-conditioning / Е.В. Трухан, О.Н. Кобяк. – Минск: БНТУ, 2015. – 96 с.
12. Трухан Е.В., Кобяк О.Н. Английский язык для энергетиков / Е.В. Трухан, О.Н. Кобяк. – Мн.: Вышэйшая школа, 2011. – 192 с.
13. Campbell S. Oxford English for the Energy Industry. Oxford University Press, 2009. 80 p.
14. Capehart B. Encyclopedia of Energy Engineering and Technology / ed. B. Capehart. – CRC Press, Taylor & Francis Group, 2007. – 1708 p.
15. Capehart B.L., Turner W.C. Guide to Energy Management / B.L. Capehart, W.C. Turner. – The Fairmont Press, 2012. – 651 p.
16. CourseLab: Feature List [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL : http://www.courselab.com/view_doc.html?mode=doc&doc_id=5812878095607947475.
17. Harris D.J. A Guide to Energy Management in Buildings / D.J. Harris. – Spon Press, 2012.
18. Kreith F., Goswami D.Y. Energy Management and Conservation Handbook / F. Kreith, D.Y. Goswami. – CRC Press, 2008. – 443 p.
19. Patrick D. Energy Conservation Guidebook / D. Patrick. – The Fairmont Press, 2007. – 460 p.
20. Turner W.C. Energy Management Handbook / W.C. Turner. – The Fairmont Press, 2001. – 752 p.
21. Vesma V. Energy Management Principles and Practice / V. Vesma. – BSI Publ., 2012. – 90 p.
22. Visual Studio IDE [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL : <https://www.visualstudio.com/ru/vs/>.
23. Zhabotynska, S. A. Principles of Building Conceptual Models for Thesaurus Dictionaries / S. A. Zhabotynska // Cognition, communication, discourse. - 2010. - № 1. – P. 75-92. – Access mode : <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypus-k-nol-2010>

Термінологія артефактів і традиційних ремесел у зіставно-типологічному вимірі (на матеріалі ткацької номенклатури в польській та англійській мовах)

Олег Тищенко

д. філол. н., професор, завідувач кафедри технічного перекладу, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна, e-mail: olkotiszczenko@gmail.com

The article traces the ways of terminological nomination of spinning and weaving areas taking into consideration the Polish and English terminology structure, semantics and word-building opportunities, the lexical-semantic typology and terms cognitive onomasiological models – machinery names, equipment and machine parts, agent names (action or process performers) as well as names of places where something is produced, preliminary technological works are conducted or the finished product is stored are studied.

In the system of weaving terms numerous word building nests and strings (action - the process - performer - a device or its part - place - an abstract substance property and so on) are regular, as well as the interdialect synonymous ranks indicating one and the same reality or terms-doubles.

Anthropocentric weaving metaphors (somatic terms - око, ручка, вухо, язичок, хребет) are presented in the marking

the tools and devices as well as fabrics varieties (in two-component terms). Numerical characteristics of the object, the color category, household goods, buildings, clothing, hats, zoomorphic, fitomorphic metaphors and paired objects associated with the kinship names as well as religious or mental spheres are sporadic.

Ключові слова — ткацька номенклатура, номінація, артефакт, антропоморфна метафора, метонімія.

I. Вступ

Дослідження галузевих термінологій, з'ясування мовної специфіки давніх ремесел та артефактів, як і фахової мови комунікації, є на часі з огляду на нові виклики «мультилінгвокультурного комунікаційного середовища, у якому процес продукування фахових

текстів значно інтенсифікується й ускладнюється під тиском новітніх реалій, зокрема зростання попиту на галузевий переклад в умовах глобального суспільства, динамічний розвиток сучасних терміносистем й зростання обсягу та фаховості галузевих текстів» [5: 3]. З метою вивчення інноваційних термінологічних систем, пов'язаних із номенклатурою ткацтва в найновіших науково-технічних лексиконах доцільно звернутися до походження і епістемологічно-культурних витоків архаїчних пластів матеріальної культури та порівняти традиційну й новітню терміносистему. Як слушно зауважує Г. Краєвська, «важливим стає сьогодні дослідження народної виробничої термінології як складової діалектної лексики, що тісно пов'язана з історією та культурою народу» [4: 145]. В свою чергу польська дослідниця Й. Журавска-Хашевска звернулася до термінологічного оформлення виробів зі шкіри (rzemiosł skórzanych) в польській мові в їх історичному розвитку. Дослідниця між іншим зазначає, що «ремісничі артефакти вироблялись передусім селянами, а ця група утворювала особливий соціальний і професійний прошарок, датований в писемних свідченнях ще XII-XIII ст. Сюди належали гончарі, мулярі, шевці, ткачі, стельмахи, пекарі, кухарі, солодовники і т.ін., які згодом сформували досить розбудовану і організовану професійну групу» [14: 17].

Наголосимо, що прядіння і ткацтво як архаїчні заняття слов'ян та давніх германців широко вивчені етнографами, а ткацька термінологія – українськими етнолінгвістами і діалектологами, див., наприклад, дослідження М. В. Никончука, Н. Ф. Венжинович, І. О. Ніколаєнко, М. Т. Безкішкіної, А. А. Бодник, А. М. Залеського, Л. С. Терешко, І. А. Шумей [див.: 3: 338], різномовний континуум ткацької лексики представлений у двомовних і п'ятимовних спеціальних перекладних словниках та етнографічних записках, до яких ми звертаємося, становить невичерпне джерело для пошуку архаїчних інновацій реалій та виробничих процесів матеріальної культури, які ще очікують на своє всебічне вивчення у номінативному та суто термінологічному висвітленні.

II. Аналіз останніх публікацій та досліджень

Останнім часом в ареальній та зіставній лінгвістиці поживаються дослідження різних тематичних груп лексики та фразеології, зокрема й номінації ткацтва та його окремих реалій. Так, Н. Вежинович вивчала лексику ткацтва говорів Тернопільщини, І. Ніколаєнко репрезентує матеріал про ткацтво в українських східнослов'янських говірках; в полі зору М. Безкішкіної перебуває словотворча характеристика назв деяких народних промислів, зокрема й лексики ткацтва в українських говірках північно-східних районів Сумської області, А. Бодник обговорює прядильно-ткацьку термінологію в бойківських говірках, А. Залеський подає ареальну та структурно-

семантичну характеристику назв знарядь для обробки льону й конопель в українських діалектах, Л. Терешко аналізує термінологію прядіння й ткацтва в говірках Одещини, І. Шумей представляє ткацьку лексику Наддністрянщини в прислів'ях та приказках; білоруська термінологія обробки льону представлена в лексикографічно-лінгвогеографічному дослідженні Ф. Клімчука і Т. Трухан [детальніше 3: 338]. Згадувана польська дослідниця Й. Журавска-Хашевска розглянула лексико-семантичні поля лексики, пов'язаної зі шкіряними ремеслами (słownictwo miechownicze, rękawiczne, kaletnicze, kuśnierskie, szewskie, rymarskie і siodlarskie, garbarskie, ogólnogzemieślnicze), в межах таких тематичних блоків, як назви осіб, виконавців, знарядь, матеріалів, дій, виробів, одиниць виміру, субстанцій, посуду, місць, споряджень, суспільні стосунки і звичаї [14] і за цими фактами уклала термінологічний словник шкіряних ремесел [13].

Як духовний комплекс ткацтво (а цей термін використовується в широкому значенні слова та окреслює повне коло ткацьких робіт – від сівби до луб'яних культур, їх первинної обробки, прядіння ниток, підготовки їх до ткання, власне ткання до зоління готового полотна) є унікальним явищем традиційно-побутової культури. Це один з найдавніших технологічних процесів і йому притаманна значна інформативність. Тому, як окремий фрагмент народної культури, воно може виступати одночасно суттєвим джерелом її вивчення та реконструкції. Адже ремісничий, обрядово-міфологічний бік народного ткацтва, символіка ткацьких дій та реалій містять безмежні ресурси етнокультурного моделювання навколишнього світу – того мікросередовища, в якому жив конкретний індивід [2: 9-10].

У запропонованій розвідці ми звернули увагу на словотворчі та семантичні засоби термінологічної номінації назв ткацтва, їх типологію у зіставлених мовах в предметному, акціональному, функціональному на агентивному вимірах.

До недостатньо опрацьованих проблем термінології цієї галузі виробництва і матеріальної культури належить реконструкція семантичних механізмів словотворення цієї термінології за сучасними когнітивними методиками з огляду на процес значеннєвої динаміки цієї номенклатури у різносистемних мовах (анатомічні, віданатонімічні деривати, метафори, пов'язані з артефактною сферою, посудом, одягом, метонімічні переосмислення, пов'язані з кількісною параметризацією умістищ, одиницями одиницями виміру і ваги; наявні продуктивні дериваційні моделі номінації).

З огляду на сказане предметом дослідження є засоби первинної та почасти - вторинної номінації сфери ткацтва та ткацько-прядильних артефактів (технології виробництва, технологічних дій і процесів, сировини, інструментарію, продукції, пристроїв і механізмів, наприклад деталей ткацького верстата на різних хронологічних зрізах) в англійській та

польській мовах у перекладознавчому (пошук адекватних міжмовних термінологічних еквівалентів та їх типів у спеціальних двомовних словниках технічної термінології, діалектологічних записах і польових матеріалах) та когнітивно-ономасіологічному вимірах (мотиваційна структура термінів ткацької сфери з огляду на наявні семантико-когнітивні, антропоморфні в своїй основі, моделі номінації термінів, їхні дистрибутивні зв'язки, особливо у дво- і полікомпонентних термінологічних структурах.

Матеріалом для дослідження слугували двомовні термінологічні словники, тлумачні та етимологічні словники, із залученням діалектних (регіональних) матеріалів. З-поміж спеціальної лексикографії згадаємо передусім словники технічних та діалектних термінів: *Słownik naukowo-techniczny polsko-rosyjski z suplementem, wyd.7 /red. M. Martin, J. Januszkiewicz, M. Boratyn, Warszawa: Wyd. Naukowo-Techniczne, 2005; Słownik naukowo-techniczny polsko-angielski. Polish-English Dictionary of Science and Technology, Warszawa, 2014; Leksykon naukowo-techniczny, wyd.5, poprawione, uzupełnione, Warszawa: Wyd. Naukowo-techniczne, 2013; A. Trojanowski Słownik tkacko-wykończalniczy w pięciu językach, Wyd. Kasy Mianowskiego, Warszawa, 1927; Falińska Barbara Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim, t.1. Słownik polskich gwarowych nazw tkackich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład narodowy im.Ossolińskich, 1974.*

III. Основні підходи до визначення понять і виклад основного матеріалу

Зауважимо, що в основу мотивації ткацької номенклатури ми поклали теорію номінації, яку розробили чеські мовознавці М. Докуліл та Й. Кухарж. Автори ономасіологічної теорії виділяють головне поняття номінації – ономасіологічну категорію, що охоплює ономасіологічну базу та ономасіологічну ознаку. У процесі вторинної номінації ономасіологічною базою виступає окрема мовна форма, яка слугує позначенням для нового поняття, а ономасіологічною ознакою – показники, що мотивують вибір саме тієї, відомої вже у мові, форми для номінації нового поняття. Ономасіологічна база та ономасіологічна ознака повинні перебувати в тісному взаємозв'язку, адже важливо не тільки за допомогою якого мовного позначення номінуємо нове поняття, але й те, яку з ознак обираємо за основу називання. Звичайно, існують загальні мовні закони номінування, але в кожній мові вони виражені по-різному. Наприклад, метафора за подібністю форми (форма чаші) та функції (бути вмістищем) реалізується в медичній термінології української, латинської та англійської мов по-різному: *cupula* (лат.), *cup* (англ.), чаша (укр.). Те саме медичне явище «вмістище подібної до чаші форми» в латинській мові асоціювалось із бочкою, в англійській – із горнятком, а в українській – із чашею.

Що стосується ткацької термінології, то вона підпорядкована мотиваційним механізмам інших предметно-тематичних груп на позначення ремесел. Дослідник Т. Пиц [6: 7] дійшов висновку, що мотивуючими основами для східнонімецьких назв ремісників та їхнього інвентарю є назви ремісничих виробів, матеріалу, з якого їх виробляли, виконуваної дії, використовуваного засобу, кольору, частин тіла, за загальною характеристикою виробів, за загальною характеристикою матеріалу.

Як відомо, взаємодія термінології наукових галузей може відбуватись на концептуальному рівні, тобто загальне уявлення про систему наукового поняття переноситься на уявлення про поняття іншої наукової галузі. У результаті метафори утворюються асоціативні поля, наприклад, асоціативне поле, пов'язане із географічним поняттям «земна куля»: *екватор, меридіан, орбіта, полюс*; та медичним поняттям «око – орган зору»: *екватор кришталика, екватор ока, меридіани ока, орбіта, полюс передньої очного яблука*. Обидва поняття належать до різних наукових галузей і характеризуються зовнішньою схожістю за асоціацією «кулястість», тому Земля має відповідник земна куля, а головна частина органа зору – очне яблуко (яблуко за асоціацією «кулястість»). За нашими даними, подібні за природою метафори можуть функціонувати в різних термінологічних сферах, але реалізувати при цьому різні семантики («форма» – *gwint ślimakowy, przenośnik ślimakowy, ślimakowe wiercenie*, «за функцією» – *gryzowe wiercenie* – від *gryźć* «гризти» – в нафтовидобувній промисловості, бурінні, «повільний рух» – *poczta ślimacza* (ironiczne określenie zwyczajnej poczty w przeciwieństwie do poczty elektronicznej - жартівлива характеристика звичайної пошти на відміну від електронної) англ. - *snail mail*, де слимак виступає еталонном повільного) [9: 167].

Дослідники в межах системної номенклатури ткацтва виокремлюють такі лексико-тематичні групи: «Назви ткацького станка та його частин», «Назви дій та процесів ткацтва», «Назви матеріалу для ткання», «Найменування тканих виробів». Розпочнемо аналіз з назв деяких найдавніших пристроїв і механізмів, зокрема лексеми *krosno*, відтак розглянемо інші тематичні групи в складі ткацько-прядильної лексико-семантичної системи з огляду на синонімічні, родові, партитивні та антонімічні зв'язки термінів і термінологічних сполук, їхні структурні та мотиваційні особливості.

У двомовному «Польсько-англійському технічному словнику» на позначення цієї реалії, яка має спеціальний кваліфікатор (*włók.*) представлено лексему *krosno*, якій в англійській відповідає два термінологічних синоніми - *loom, lathe*.

В нових технічних лексиконах польської мови засвідчено термін, утворений шляхом основоскладання *krosnowiązarka*, який позначає пристрій для виготовлення спеціальних сітьових і вузлових виробів; дія цього пристрою полягає у в'язанні таких

виробів з двох типів вовни – верхньої (основи) і нижньої (утка) [LNT: 431]. З цим терміном поєднуються двокомпонентні (зрідка – трьохкомпонентні) термінологічні синтаксичні сполуки, здебільшого утворені в польській мові за моделлю прикметник + іменник на кшталт *krasno bezczółenkowe* – англ. *shuttleless loom*. Оціночний конкретизуючий і параметричний компонент-атрибут поєднується також з терміном *kaźziel* у складі двокомпонентних термінів: *kaźziel/kudela* ‘сувій волокна, який накладається на пряслиці’, сувій чистого волокна льону’, ‘залишки волокна під час тріпання льону’ (*kaźziel gruba, licha, cienka, lepsza, wyczesana, lniana*, при цьому цей термін може вживатися і як іменник чоловічого роду – *kaźziel dobry*, і як іменник жіночого роду – *kaźziel gruba, wierzchowa*) [FalPST: 93]. Зауважимо, що цей термін має найбільш розгалужену семантичну структуру, на відміну від інших ткацьких термінів (спеціальні словники та питальники фіксують до 20 ЛСВ), а в спеціальних словниках цей термін представлений у вигляді фонетичних, семантичних та морфологічно-структурних варіантів: *kaźzielaczka* ‘прядка’, *kaźzielnica*, *kaźziołeczka*, *kaźziołka*, *kaźziołuszka*, *kaźziałka*, *kudilka*, *kudelka* [FalPST: 93].

Принагідно наведемо приклад ще одного двочленного терміна, утвореного в такий самий спосіб (лексикалізації, злиття прийменника з іменником з суфіксацією *bez + wrzesciona + owa*), якому в англійській відповідає 4-х компонентний термін з відмінною внутрішньою формою: *przędzarka* – англ. *spinning frame*, *przędzarka bezwrzescionowa* – англ. *open end spinning machine*. Якщо уважно придивитися до цих термінів, то можна спостерегти таке: на відміну від польської, в англійському відповіднику об’єктивється ознака не відсутності чогось, а відкритості доступу до нього з ідеєю кінця, крутіння, обертання (*spinning frame*), крім того в англійській представлений і родовий, більш широкий термін – *machine* (принцип генералізації). Квалітаивні прикметники при гіперонімічній назві трапляються практично регулярно, пор. *~ chwytakowe - gripper loom*, *~ dyszowe - jet loom*. Окремі з них мають трьохкомпонентну структуру, якщо йдеться про термінологічні відповідники в англійській мові: *~ hydrauliczne - water jet loom*, *~ pneumatyczne - air jet loom*, *~ wieloczółenkowe*, *~ rewolwerowe - revolving box loom*. Атрибутивний компонент в цих термінологічних сполуках зазвичай зберігає в польській мові прозору мотивацію, іноді представлену двома синонімічними варіантами, де назви мотивовані відповідними технологічними діями і процесами (*chwytakowe* – від *chwycić* ‘чіпляти, зачіпляти’). Звернемо увагу на номени з експліцитною морфемно-словотвірною структурою, представленою морфо-семантичними каритивами афіксального типу (*bez + czółenkowe*), де в окремих випадках такий прикметниковий компонент є запозиченням (пор. *~ dyszowe*, *~ hydrauliczne*, *~ pneumatyczne*). З іншого

боку, родова назва може поєднуватись зі складними найменуваннями (комполитного і складеного типу на кшталт *~ wieloczółenkowe*) або з чисто афіксальними утвореннями (*rewolwer + афіксальний формант - rewolwerowe - revolving box loom* (в англійській маємо трьохкомпонентний відповідник), *papier-owe* (від *papier*), *szufladkowe* (від *szuflada*) – англ. *drop box loom*. Польські назви здебільшого мають прозору семантичну мотивацію, особливо другий компонент, пов’язаний з метафоричним уміщенням *szuflada* – англ. *box*). Пор. подібні посудні субстантивні номени: *wirówka koszowa* ‘пристрій для зневоднення мокрих тканин – англ. *centrifugal-drying - machine*, *hydroextractor*’ [STW: 115], *skrzynka czółenkowa* – a box, shuttle box, *skrzynka sprężynowa* – spring-box [STW: 103]. Згадаємо ще польську діалектну назву, мотивовану способом розміщення реалії – *leżaczek* ‘педаля у прядці’ [FalPST: 145], *wodźidło* ‘складова частина машини для виготовлення штор, гардин та деяких механізмів – англ. *cath-bar* [STW: 116].

Метафоричну подібність до предмета за формою (стрічки – *wstążka*) зберігає термін *wstążkowe* – англ. *ribbon loom*. Об’єктний компонент, представлений прийменниково-іменниковою формою як розширений додаток, який виконує функцію конкретизації, уточнення гіперонімічної назви, трапляється значно рідше: *~ z biciem dolnym* – англ. *underpick loom*, *~ z biciem górnym* – англ. *overpick loom*, *~ z maszyną nicielnicową - dobby loom* [SNTPA: 250].

В обстежуваному нами матеріалі ткацької технології і виробництва, виготовлення тканин у двох мовах засвідчено чимало словотвірно-етимологічних гнізд з прозорою мотивацією складників віддієслівного типу (*substantiva verbatia*), наприклад, (*motak - reel*): *motalnia - reeling room*, *motarka - reeling machine*, *reel*, *motek - hank*; *skein*, *motowidło - reel* [SNTPA, p.328]. Деякі діалектні номени з такою ж самою внутрішньою формою утворюють ціле словотвірне гніздо дериватів, пор. від *motać* з різними суміжно-асоціативними ЛСВ (від позначення реалій – частин пристроїв до виготовленого продукту (*‘wytworów, rezultatów i obiektów czynności’*, *nomina patientis*) і його кількості й пристрою загалом) *motacz*, *motacha* «шнур у верстаті», *mot* «брак під час намотування пряжі», *motacz* «стержень, на якому тримають в руці шпульку під час мотання» «паличка з отвором, через який скручують пряжу у клубки», «коротка прядка», *motaczka* «коротка прядка», «механічна прядка, яка здійснює підрахунок ниток», *motak* «коротке або довге мотовило» (з антропометричними метафоричними атрибутивними кваліфікаторами руху *motak chodzący*, *motak chodzony*), *moteczka* «сувій пряжі», *motek* з такими самими значеннями, як і *motak*, *motowacz* «шнур для перев’язування пасм пряжі» і т.ін. [FalPST: 169-172].

Слушною є думка тих дослідників, які розглядають словотвір як ключовий процес термінологізації лексики, що відкриває можливості для інтерпретації дійсності. Він дозволяє зрозуміти, «які елементи

позамовної дійсності та як словотворчо маркуються, чому фіксуються свідомістю, адже вже сам вибір того чи іншого явища дійсності як об'єкта термінологізації є свідченням його значимості для носіїв певної мови» (О. Кубрякова).

Розглянемо деякі продуктивні моделі словотворення ткацьких назв. Передусім варто звернути увагу на іменні та дієслівні деривати, мотивовані місцем, де щось відбувається або зберігається, представлені суфіксами – *lnia*, *mia*, де однослівній назві в польській мові (синонімічні терміни представлені передусім субстантивними словосполученнями іменник + іменник) відповідає субстантивне словосполучення в українській та російській мові (*nomina loci*): *bielarnia*, *bielnik* 'zakład bielnikowy' 'завод або цех, в якому відбувається вибілювання тканин, вовни або волокон' – англ. *bleach-works* [STW: 52], *segownia* 'заводський цех, в якому відбувається поліпшування, церування тканин' – англ. *rentering department* [STW: 54], *farbiarnia*, *farbiernia* 'завод або цех, де відбувається фарбування тканин, вовни або волокон' – *dye-house*, *dye-works* [STW: 62], *pralnia* – *wash-house*, *washing-house* [STW: 94], *postrzygarnia* – *shearing-room* [STW: 93], *piłśniarnia ob.fołownia* [STW: 90], *składalnia* – *folding room* [STW: 102], *suszarnia* – *dryinghouse*, *drying - room*, *drying-shed* [STW: 107], *miedlarnia* 'місце для просушування льону' [FalPST: 163] і под. Наголосимо, що ці терміни становлять собою віддієслівні деривати, рідше трапляються утворення від іменників – *firankarnia*, *tkłania firanek* – *curtain factory*, *taśmiarnia* – *type-factory* [STW:109], *wstążkarnia*, *tkalnia wstążek* і под. [STW: 117]. Неважко помітити, що англійські кореляти відносяться до лексичних партитивів, позаяк холонімно-партитивна семема у цьому разі реалізується у позначеннях споруд, приміщень (родових назв) та їх частин – будинок і його частин, кімнати і її частин – *house*, *room*, частин установ та підприємств *factory*, *department*.

Віддієслівні утворення з суфіксом – *arn* – *nik* – позначають не тільки приміщення, а й інші предметні мотиватори-локативи та вмістилища: *kłębkarnia*, *kłębkarnik* «скринька для зберігання клубків з основою» [FalPST: 107] і т.ін.

Другою за продуктивністю є СМ на позначення діючої особи або виконавця чи носія ознаки (*nomina agentis*), названої мотивуючою (ономасіологічною базою, за Докулілом), яка є типологічно спільною при позначенні виконавців-осіб чоловічої і жіночої статі. Ці назви розмежовуються лише в польській та українській мові і недиференційовані в англійській. Наприклад, польськ. *segowaczka*, *wyrzawiaczka* 'робітниця, яка вибирає подвійні, грубі і вишиває інші нитки в тканину задля збереження її форми (*splot*)' – англ. *renterer* [STW: 53]. У досліджуваних ткацьких термінах представлені здебільшого деривати на позначення особи (як виконавця певної дії або носія процесуальної ознаки), яка виконує певну дію, де це значення виражене дієслівним характером мотивую-

чої основи. Наприклад, *prac*, *drapacz*; від чоловічо-особової форми на позначення роду діяльності, професії утворюються відповідні жіночі форми: *przewlekacz* – *przewlekaczka*, *snowacz* – *snowaczka*, *miedlarz* – *miedlarka* «особа, яка меле льон» [FalPST: 163]. Зауважимо, що явище моції проявляється в системі ткацьких термінів досить регулярно. Найменування осіб-носіїв предметної ознаки (відіменні утворення) побутують значно рідше: *czołenkarz* «той, хто займається виготовленням човників» [STW, 56], *folarz* з кількома синонімами – *foluszniak*, *piłśniarz* – *fuller*, де назви мотивовані власне виконуваною дією і утворюють словотвірне гніздо (дія – процес – виконавець – місце – абстрактна властивість субстанції (*nomina essendi*)- галузь (*nomina collectiva*), пор. *folować*, *piłścić* – *folowanie*, *piłśnienie* 'технологічна дія, спрямована на ущільнення, згущення волокон у тканині' – англ. *fulling*, *milling*; *fołownia*, *fołusznia*, *piłśniarnia* – англ. *fulling room*; *fołowność*, *piłśność* [STW: 90, 63], *firankarz* 'ткач, що обслуговує кросно для виготовлення гардин, штор' – англ. *curtain weaver* [STW: 63], *wstążka* (~ *akasamitna*, ~ *atłasowa*, ~ *bałelniana*, ~ *gazowa*, ~ *gładka*, ~ *jedwabna* ~ *welwetowa*, ~ *welniana* ~ *wzorczysta*) – *wstążkarka* «кросно ткацьке» – *wstążkarz* – *wstążkarnia*, 'tkalnia wstążek' – *wstążkarstwo* [STW: 116-117], *suszyć* – *suszarnia* – *suszenie* – *suszarka komorowa*, *wytrawiarka* – ~ *piętrowa*, ~ *ramowa*, ~ *walcowa* [STW: 107-108], *piłśniarnia* – *piłśniarz* – *piłśnienie* – *piłśność* [STW: 89-90]. Поширеною є і така модель, як іменник + прикметник – *prędza* ~ *czesankowa*, ~ *gładzona*, ~ *czołenkowa*, ~ *konopna*, ~ *kolorowa*, ~ *oczkowa*, ~ *zgrzebna*; *przędzenie* – *przędzalnia* – *spinning mill* – *przedzalnictwo* – *spinning*; *przędziwo* 'волокниста сировина рослинного, тваринного або промислового (*kopalnego*) походження' – *textile fibre* [STW: 98-99].

Як ми пересвідчилися, в межах цього словотвірного типу польським суфіксальним формантам – *acz*-, – *arz*- – *nik*- в англійській відповідає – *er* або композит з родовим компонентом – *men*, або чисте складне слово, наприклад, *bielarz* «той, хто вибілює тканини» або інша назва-синонім *blicharz*. Зрідка ця модель містить в собі різні за структурою термінологічні синоніми, афіксальні утворення, зокрема й словосполучення типу *blicharz*, *majster bielarski*, *prac* – англ. *washer* [STW: 93], *czołenkarz* «той, хто займається виготовленням човників» – англ. *shute-maker* [STW, 56], *drapacz* «той, хто займається вичісуванням тканин, від *drapać*» – англ. *napper* [STW, 58], *piłśniarz*, *folarz*, [STW: 90], *prasowacz*, *prasownik* – англ. *press-man* [STW: 95], *skubacz* – англ. *burler* [STW: 103], *przewlekacz* – англ. *drawer in* [STW: 97], *przewlekaczka* – англ. *drawer in* [STW: 97-98], *snowacz* – англ. *warper* [STW: 103] (похідне від *warp*), *snowaczka* – англ. *warper* [STW: 103], *sukiennik*, *tkacz* – англ. *cloth-weaver* [STW: 106], де *cloth* «матерія», *prasowacz*, *prasownik* «особа, яка займається прасуванням тканин» – англ. *press-man* [STW: 95].

Наступна група, яка також виявляється досить продуктивною у плані деривації - це прилади, механізми і пристрої, - представлена суфіксальними формантами -acz, -ierz - -lnia - ark, мотивуючою основою яких виступають здебільшого складні найменування, яким в англійській відповідають багатокомпонентні 3-х і 4-х компонентні терміни, одним із складників якого виступає fraim (samozastawiacz widelcowy, widelec - a. weft stop motion [STW:102], siłomierz - machine for measuring the strength of yarn tester [STW: 102]. Ця група термінів може бути репрезентованою синонімічними слово-сполуками-варіантами, зокрема як номенами віддієслівного (snowarka - warping-frame, warping-machine [STW: 104], snowalnia - warping, department [STW: 104], motaczka, motacz [FalPST: 169] так і відіменного типу (firankarka 'пристрій для виготовлення штор і тканин'; в англійській їй відповідає родова назва з атрибутивним конкретизатором - curtain machine і подібне (department), пор. krosno firankowe, krosno tkackie, wstążkarka ob. krosno tkackie wstażkowe [STW: 117], szczotkarka - англ. brushing machine [STW: 108].

Навколо форманту -dło- також концентрується ряд термінологічних номенів на позначення пристроїв та механізмів, яким в англійській мові здебільшого відповідають композитні найменування (пор. snowadło - warring-mill [STW: 104], wodzidło - cath-bar [STW: 116], stawidło - англ. setting on handle [STW:106], іноді модель представлена двома синонімічними формантами: moczydło, moczyisko 'місце, де вимочують льон' [FalPST: 168].

Назва widelec становить еліптичну конструкцію, яка виникла шляхом перенесення цілого на частину (пристрій - деталь пристрою). З кількома атрибутивними конкретизаторами поєднується й монолексемний термін dziewarka 'пристрій для виготовлення спеціального гатунку тканин (oczkowych)' (krosno tkackie, dziewarskie, dziewarka mechaniczna), якому в англійській відповідає 3-х і 4-х компонентні структури: power driven knitting frame, dziewarka płaska - rectilinear knitting frame, ~ ręczna - hand knitting frame, ~ dziewarka workowa - англ. round knitting frame [STW:61], wykończarka 'машина, де завершується обробка тканин' - англ. finishing machine [STW: 118], wużumarka 'машина для викручення мокрих тканин - англ. squeezer, wringing machine [STW: 119], іноді термін-гіперонім виступає у складі термінологічних сполук, наприклад, piśniarka ~korbowa, ~młotowa, ~sprężynowa, ~walcowa [STW: 89]. Кілька супровідників може містити і термін зі згадуваним формантом -dło- bidło, zbijaдło [STW, 51], наприклад, порівняно з російськими відповідниками bidło rewolworowe - револьверный батан, ~aneczkowe - батан на салаках, ~wiszące - подвесной батан, ~wolnospadające - свободно прибивающий батан [SNTPol-ros., 46].

Запозичені терміни також здатні поєднуватися з кількома атрибутивними конкретизаторами: gaza

«легка бавовняна або шовкова тканина»: ~ lekka, ~ bałewniana, ~jedwabna, ~ młyńska, płотно pyłowe 'газова, шовкова тканина' - англ. bolting gauze [STW: 64].

Звернення до метафори у процесі термінотворення дозволяє використовувати знаки однієї концептуальної сфери на позначення іншої, пов'язувати терміни як продукти пізнання з конкретними мовними знаками [1: 105].

Отже, метафоризація має різну природу: вона може ґрунтуватися на сприйнятті людиною схожості предметів, припущенні подібності думок, зближенні мовних знаків за аналогією. Тобто метафоричне перенесення має суто когнітивну природу. У формуванні термінології різних мов метафора розглядається як культурний феномен, який фіксує чинники й закономірності переінтерпретації культурних кодів певного етносу, а також визначає спосіб осмислення дійсності, стиль мислення та виводить асоціації, необхідні для розуміння нового терміна (концепту), що утворився. Первинні значення концепту можна розглядати як матриці, на базі яких відбувається розвиток вторинних концептів.

Антропоцентричні метафори ТТ (соматичні терміни - око, ручка, вухо, язичок, хребет) здебільшого представлені при позначенні знарядь, пристроїв, а також різновидів тканин; іноді метафоричним виявляється квалітативно-конкретизуючий компонент субстантивної термінологічної сполуки: uszko ob. oczko [STW: 114], przędza oczkowa albo szydełkowa a. knitting yarn [STW: 98], wełna grzbietowa - англ. back wool, zęby - англ. dents, reeds [STW:101], dusza 'стержень в ткацькому човнику' [FalPST: 61], języczek, wrzesciono 'залізний стержень у відділенні човника, прикріплений на пружині, на який насаджується шпулька' - англ. shuttle tongue [STW: 60]. Деякі стерті метафори, пов'язані з протиставленням живого і мертвого: wełna martwa - англ. dead wool; skin wool; wełna żywa - англ. live wool.

У процесі становлення деяких термінів ткацтва асоціації формувалися на основі подібності форм з формами первинних об'єктів. Тобто в процесі метафоризації відбулося використання знака побутової сфери на позначення складника іншої (ткацько-текстильної) сфери, оскільки, як відомо, в метафорі закладено потужне пізнавальне знаряддя й відбито здатність людини й етносу взаємодіяти зі світом дійсності.

В такий спосіб постали назви, пов'язані із формою, ідеєю кола та циклічного руху, наприклад, przędzarka obrączkowa - англ. ring spinning frame, деякі предметно-артефактні метафори, пов'язані з назвами одягу - przędzarka kapturkowa - cap spinning frame, назви-ДЕСТИНАТИВИ, мотивовані призначенням (тканина, з якої виготовлена сітка для вилову риби): tkanina sieciowa - fish netting, ~ sitowa - sieve cloth, ~ space cloth. Іноді другий компонент у назвах тканин метонімічно зв'язаний з назвами вмістилищ: tkanina workowa - sackcloth, bagging - представлена двома

термінологічними синонімами в англійській мові або посуду – *garnek przędzalniczy* ‘головний елемент прядильної машини, яка обертається, крутиться’, *przędzarka wiówkowa* ‘розширений і подовжений вгорі у вигляді алюмінієвої лійки, конуса (*stożkowate*), виготовлене зі штучних елементів, складників, вгорі закрите, де міститься пристрій, який подає нитку’ [STW: 272].

До певної міри можна констатувати і метафону при позначенні окремих ткацьких денотатів, пор. *przędzarka skrzydeł kowa* - *flyer spinning frame* (ключовий елемент - крила, здатність літати, функціональна ознака), ~ *szpulowa* ~ *bobbing-type spinning machine*, *przędzarka wiówkowa* - *centrifugal box*, *centrifugal pot*, *spinning box*, де метафора обертового руху, крутіння поєднується в англійській мові з назвами деяких умістищ (*box*, *pot*) при гіперонімах – *machine*, *frame*, пор. *przędzarka wózkowa* - *mule spinning frame*, *self-actor mule*.

ВИСНОВОК

У статті простежено способи термінологічної номінації сфери прядіння і ткацтва з огляду на структуру, семантику і словотворчі можливості термінології в польській та англійській мовах, з’ясовано лексико-семантичну типологію та структурно-семантичні моделі творення термінів - назви механізмів, пристроїв і деталей машин, назви агентів (виконавців дії чи технологічного процесу) і назви місць, де щось виготовляється, ведуться підготовчі технологічні роботи чи зберігається готова продукція. Як продемонстрував аналіз, в системі ткацьких термінів регулярними є численні словотвірні гнізда і ланцюжки (дія – процес – виконавець – пристрій чи його деталь – місце – абстрактна властивість субстанції і под.).

З-поміж способів вторинної номінації ткацької номенклатури, то в цьому разі здебільшого представлені одиниці виміру, розміру і відстані, які виникли у результаті різних метонімічних перенесень. У цьому плані переважають назви посуду, ткацького начиння (партитивна модель частина-ціле), деякі метроніми, які потребують окремого розгляду. Антропоцентричні метафори ткацтва (соматичні терміни - око, ручка, вухо, язичок, хребет) здебільшого представлені при позначенні знарядь і пристроїв, а також різновидів тканин, зокрема у двокомпонентних термінах; при цьому метафоричним виявляється атрибутивно-конкретизуючий компонент термінологічної сполуки при назві-гіперонімі. Інші види і коди метафоричних перенесень - числова характеристика об’єкта, номінації кольору, домашнього побуту, приміщень, одягу, головних уборів, зооморфні, фітоморфні метафори та спарені предмети, зв’язані із назвами спорідненості і свояцтва, чи релігійно-ментальною сферою, представлені спорадично (пор. *aniołek*, *dusza*).

Література

1. Акульшина Т. Сучасна військова термінологія: когнітивно-прагматичні виміри (на матеріалі перської, української та англійської мов). Дис...канд. філол. наук: спец.: 10.02.17 «порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». – К., 2016. — 105 с.
2. Боряк О. Ткацтво в обрядах та віруваннях українців (сер. XIX – поч. XX ст.) / Олена Боряк.- Київ: Б.В., 1997.-192 с.
3. Ігнатенко Д. А. Ареальна характеристика лексики ткацтва в українських говорах північної Молдови / Д. А. Ігнатенко // Слов’янський збірник.- Вип.18.- 2014, с.338.
4. Краєвська Г. Полісько-подільські паралелі в лексиці народних ремесел / Г. Краєвська // «Волинь-Житомирщина» 2010, №22 (II), с.145-152.
5. Міщенко А. Л. Термінологічні засади технологічно-зорієнтованого галузевого перекладу (на матеріалі німецької, української і англійської мов): навчально-методичний посібник / А. Л. іщенко.- Кіровоград: Вид-во Лисенко В.Ф., 2014. – 156 с.
6. Пиц Т. Б. Східнонімецькі назви ремісників та їхнє поширення у польській, білоруській і українській мовах XIV-XVII ст.: автореферат дис. на здобуття канд. філол. наук: спец.: 10.02.17 «порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Т. Б. Пиц. - Львів, 2008.- 19 с.
7. FalPST – Falińska B. *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, T.1. *Słownik polskich gwarowych nazw tkackich*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład narodowy im. Ossolińskich, 1974.
8. LNT - *Leksykon naukowo-techniczny*, wyd.5, *poprawione, uzupełnione*, Warszawa: Wyd. Naukowo-techniczne, 2013;
9. Rosenbaum O. *Praktyczny słownik komputerowy polsko-angielski / oprac. haseł polskich D. Majkowski*, Berlin-Warszawa, 1998, s.167.
10. SNTPA - *Słownik naukowo-techniczny polsko-angielski. Polish-English Dictionary of Science and Technology*, Warszawa, 2014.
11. SNTPol-ros. - *Słownik naukowo-techniczny polsko-rosyjski z suplementem*, wyd.7 /red. M.Martin, J.Januszkiewicz, M.Boratyn, Warszawa: Wyd.Naukowo-Techniczne, 2005.
12. STW – Trojanowski A. *Słownik tkacko-wykończalniczy w pięciu językach*, Wyd. Kasy Mianowskiego, Warszawa, 1927.
13. Żurawska-Chaszczewska J. *Słownik rzemiosł skórzanych*, Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, Gorzów, 2012.- 310 s.
14. Żurawska-Chaszczewska J. *Słownictwo rzemiosł skórzanych w Polsce historycznej*, Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, Gorzów, 2014.